

Рудик Олександр Володимирович

аспірант,

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1160-2875>

РОЛЬ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО РІВНЯ У ЕФЕКТИВНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У статті розглянуто запровадження системи обов'язкових пенсійних накопичень як другого рівня української пенсійної моделі, що є одним із ключових напрямів модернізації та стратегічного розвитку національної системи пенсійного страхування. Визначено сутність накопичувального рівня та стратегічне значення у розвитку фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян. Акцентовано увагу на необхідності формування ефективного механізму накопичення пенсійних внесків, який сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності громадян у старості. Проаналізовано стан солідарної пенсійної системи України, рівень пенсійних доходів українських пенсіонерів, які підтвердили необхідність запровадження системи обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Досліджено потенційні соціально-економічні ефекти функціонування накопичувальної системи, зокрема зростання пенсійних виплат, збільшення добробуту населення та зміцнення фінансової стійкості пенсійної системи. Наведено прогнозовані результати впровадження другого рівня пенсійного забезпечення, які демонструють позитивний вплив на економіку та соціальну стабільність держави.

Ключові слова: пенсійне забезпечення громадян, пенсійні активи, накопичувальні пенсійні програми, фінансова грамотність громадян, пенсійні доходи, розвиток культури заощадження.

Oleksandr Rudyk

Postgraduate Student,

Institution of Higher Education "Podilskyi State University"

THE ROLE OF THE ACCUMULATIVE PENSION TIER IN ENHANCING THE EFFICIENCY OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PENSION PROVISION IN UKRAINE

The article examines the role of the funded tier in ensuring the effective functioning of the financial and economic mechanism of pension provision for citizens in Ukraine. It emphasizes that the introduction of a mandatory funded pension system is a key stage in modernizing the national pension model, aimed at strengthening financial stability, increasing the level of social protection of the population, and reducing the burden on the solidarity tier of the system. The paper analyzes the economic prerequisites and legal aspects of forming the second tier of the pension system and determines its interrelation with the existing solidarity component. The essence of the funded principle is revealed as a tool for long-term investment, which ensures the mobilization of additional financial resources into the national economy. Special attention is paid to assessing the potential advantages and risks of the funded system's operation, in particular its impact on the welfare of future retirees, the development of the financial market, and macroeconomic stability. The article presents projected results of implementing the second tier of pension provision, indicating a positive impact on the dynamics of pension payments, the income level of the elderly population, and the overall efficiency of the pension system. It is determined that for the effective functioning of the funded tier, an important condition for success is building public trust in pension institutions, enhancing citizens' financial literacy, and developing a culture of saving. The study concludes that the establishment of the funded tier is a strategic direction of pension insurance reform, capable of ensuring long-term financial sustainability, increasing the investment attractiveness of the economy, and creating prerequisites for sustainable socio-economic development in Ukraine. It is noted that the creation of an appropriate institutional and legal framework will guarantee transparency in asset management and the protection of participants' rights in funded pension programs. The use of the funded tier will enhance the financial stability of the pension model and expand the investment opportunities of the national stock market.

Keywords: pension provision for citizens, pension assets, funded pension programs, financial literacy of citizens, pension income, development of a savings culture.

Постановка проблеми. Сучасна пенсійна система України перебуває у стані глибокої трансформації, обумовленої як демографічними викликами (старінням населення, зростанням частки пенсіонерів), так і економічними чинниками – нестабільністю державного бюджету, тінізацією ринку праці та обмеженими можливостями солідарної системи задовольняти потреби майбутніх пенсіонерів. Традиційна солідарна модель пенсійного забезпечення виявляє дедалі меншу спроможність гарантувати гідний рівень життя громадянам похилого віку.

У цьому контексті особливої ваги набуває запровадження та розвиток накопичувального рівня пенсійної системи, який передбачає індивідуальне формування пенсійних заощаджень та їх ефективне інвестування. Водночас реалізація накопичувального компонента вимагає належного функціонування фінансово-економічного механізму, що охоплює не лише інституційне середовище, але й механізми управління ризиками, надійного регулювання та прозорості процесів.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в науковому обґрунтуванні ролі накопичувального рівня як ключового елементу сталого розвитку пенсійної системи України. Успішне впровадження накопичувальної моделі є не лише інструментом підвищення фінансової стійкості пенсійного забезпечення, але й важливою умовою зміцнення довіри громадян до державних інституцій та стимулювання їх до участі у легальному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування пенсійної системи та впровадження накопичувального рівня широко висвітлюються у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідженню даних питань присвятили свої наукові роботи: Кондрат І. [5], Зеленко В. [3], Безугла В. О., Загірняк Д. М., Шаповал Л. П. [1]. Приділяється увага також дослідженню інвестиційного потенціалу пенсійних активів і аналізу ефективності різних інвестиційних портфелів [11], ролі державного регулювання накопичувального пенсійного забезпечення України [6], [10]. У науковому середовищі відмічають, що важливе значення для успішного використання накопичувальних пенсійних програм має підвищення фінансової грамотності громадян і рівень довіри населення до пенсійних інституцій [2]. Важливу роль у формуванні багаторівневої пенсійної моделі в Україні відіграють міжнародні фінансові організації. Їхні рекомендації враховуються і щодо запровадження системи накопичувального пенсійного забезпечення в нашій країні [4; 12; 13; 14]. Проте, попри численні дослідження, залишається недостатньо розкритим комплексний аналіз взаємодії накопичувального рівня з фінансово-економічним механізмом функціонування пенсійної системи в умовах української економіки, що і зумовлює потребу в даному дослідженні.

Метою дослідження є визначення та практичний аналіз ролі накопичувального рівня у формуванні ефективного фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення в Україні, а також визначення напрямів його вдосконалення в контексті забезпечення фінансової стабільності та соціальної справедливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість українських і зарубіжних науковців розглядають створення багаторівневої пенсійної системи як один із головних показників соціалізації економіки у сфері пенсійного забезпечення. Ефективність її функціонування значною мірою залежить від узгодженої роботи всіх рівнів системи, що дає змогу поєднати переваги солідарного та накопичувального підходів. Така взаємодія формує підґрунтя для розбудови збалансованої та результативної пенсійної моделі, а також стимулює розвиток фінансових відносин між основними учасниками пенсійної системи.

У ситуації, коли населення швидко старішає, а ринок праці залишається нестабільним, традиційна солідарна пенсійна модель поступово втрачає ефективність і вже не гарантує належного добробуту людей похилого віку. За таких умов особливої ваги набуває запровадження та розвиток накопичувального рівня пенсійного забезпечення, який виступає важливим елементом оновлення фінансово-економічного механізму пенсійної системи.

Запровадження обов'язкової накопичувальної складової, яка формує другий рівень національної пенсійної системи, розглядається як один із пріоритетних напрямів у розробленні сучасної стратегії розвитку пенсійного страхування на найближчу перспективу. Для успішного впровадження цієї системи необхідно чітко окреслити засади її побудови, структуру управління та ключові механізми функціонування.

Як показує досвід впровадження накопичувальних пенсійних систем у різних країнах, їх успішне функціонування ґрунтується на поєднанні соціальних і економічних чинників. Такий підхід забезпечує формування значного інвестиційного ресурсу, здатного зміцнювати внутрішню фінансову стабільність держави та слугувати дієвим механізмом підвищення її стійкості в умовах економічних коливань [1]. Накопичені в межах другого рівня пенсійні ресурси можуть виступати потужним рушієм сталого економічного розвитку, сприяти розширенню виробничого потенціалу та поживавленню діяльності реального сектору економіки. Це засвідчує ключову роль макроекономічних факторів у формуванні структури та функціонування системи накопичувального пенсійного страхування.

Дослідники зазначають, що визначальною рисою сучасних моделей пенсійного забезпечення є відмова від використання внесків для поточних виплат – натомість вони накопичуються на особистих рахун-

ках громадян і спрямовуються в різні фінансові інструменти. Це дає змогу збільшувати пенсійні активи завдяки отриманню інвестиційного прибутку. За оцінками авторів реформ, перехід – повний або частковий – до накопичувальної системи має забезпечити низку переваг:

- фінансову автономію пенсій від поточних доходів працюючих і державного бюджету;
- можливість самостійного вибору оптимальної пенсійної програми;
- захист заощаджень від інфляційних процесів через приріст капіталу;
- створення потужного внутрішнього джерела інвестицій для стимулювання економічного розвитку [3, с. 121].

В Україні реформування пенсійної системи триває вже понад два десятиліття й реалізується з урахуванням рекомендацій міжнародних фінансових інститутів [4; 12; 13; 14]. За цей період було здійснено низку суттєвих структурних перетворень, проте їх результативність залишається обмеженою через дію двох основних макроекономічних факторів: по-перше, через низький рівень доходів більшості громадян, а по-друге – через надмірне демографічне навантаження на працююче населення, яке сплачує соціальні внески. Унаслідок цього рівень пенсійного забезпечення в Україні істотно відстає від середньоевропейських показників.

Рівень економічного розвитку держави має прямий вплив на ефективність її пенсійної системи. У випадку України ситуація ускладнюється не лише повільним економічним зростанням, а й різким скороченням кількості платників соціальних внесків. Це зумовлено демографічним спадом і втратою частини територій унаслідок окупації Криму та окремих районів Донбасу. Як наслідок, чисельність пенсіонерів практично зрівнялася з кількістю економічно активного населення, що суттєво підриває фінансову стабільність солідарної пенсійної системи, яка й без того поступається за рівнем збалансованості моделям, діючим у країнах Європейського Союзу.

Дослідження показують, що пенсійна система України зараз базується переважно на солідарному підході. Працюючі сплачують Єдиний соціальний внесок (ЕСВ), який йде на фінансування поточних пенсійних виплат. Законодавчо вимоги до страхового стажу поступово підвищуються (наприклад, з 15 років до 25 років і буде до 35 років) [9]. Така модель обтяжена ризиком нестабільності при негативних демографічних трендах і нерівномірному навантаженні на держбюджет. На покриття дефіциту Пенсійного фонду України у 2024 році з державного бюджету було виділено близько 736,4 млрд. грн. на пенсійні потреби [7].

Аналіз рівня доходів українських пенсіонерів, показує, що він є низьким і не задовольняє повністю їхні потреби. У жовтні 2025 року, середня пенсія в країні становить 6 437 грн., що на 11,2% більше ніж

у 2024 році, але з огляду на інфляцію реальна купівельна спроможність зросла незначно або навіть знизилася. При цьому необхідно відмітити, що 56,5 % пенсіонерів мають виплати до 5 000 грн., і лише 14,5 % – понад 10 000 грн. [7]. Крім того, значна частина пенсіонерів продовжує працювати – близько 27 % – що свідчить про неповноцінність системи у задоволенні потреб людей в похилому віці.

Це обумовлює потребу у швидшому розвитку накопичувальної складової пенсійної системи, оскільки саме вона дає змогу підвищити коефіцієнт заміщення – тобто співвідношення між розміром пенсії та попереднім доходом працівника. Наразі в Україні цей показник становить близько 30 %, що істотно нижче від рекомендованого Міжнародною організацією праці рівня у 40 % [8]. Ситуацію ускладнює й те, що середня заробітна плата в країні помітно нижча за середньоевропейську, що зменшує потенціал для заощаджень і ускладнює процес накопичення пенсійного капіталу.

Згідно з чинним українським пенсійним законодавством, другий – накопичувальний – рівень пенсійної системи функціонує на засадах персоніфікованого обліку внесків громадян, які надходять на їхні індивідуальні рахунки. Накопичені кошти не залишаються пасивними, а спрямовуються в інвестиційні інструменти з метою отримання доходу у довгостроковому періоді, що дає змогу кожному учаснику створити власний пенсійний капітал [9].

Запровадження та ефективне функціонування накопичувального рівня пенсійної системи відіграє ключову роль у підвищенні добробуту громадян у старості. Його сутність та стратегічне значення у розвитку фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян представлені на рис. 1.

У разі ефективного впровадження та функціонування системи обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення очікується зниження фінансового тиску на державний бюджет. Запуск таких програм сприятиме залученню додаткових коштів у пенсійну сферу, розширюючи її фінансові можливості. Однією з ключових переваг накопичувального рівня є створення потужного джерела довгострокових інвестиційних ресурсів, що може стати стимулом для розвитку національного фондового ринку та активнішого використання його інструментів у пенсійному забезпеченні. Вітчизняні науковці приділяють значну увагу дослідженню інвестиційного потенціалу пенсійних активів і аналізу ефективності різних моделей їх розміщення [11, с. 39–47].

Упровадження обов'язкового накопичувального рівня в українській пенсійній системі викликає жваві обговорення серед науковців і експертів. Для того щоб другий рівень пенсійної моделі працював ефективно, необхідно забезпечити належні організаційні, правові та інституційні передумови, а також провести ретельну підготовчу роботу. На

Рис. 1. Стратегічна роль накопичувального рівня у розвитку фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян в Україні

Джерело: власні розробки з використанням вітчизняного пенсійного законодавства

думку українських дослідників, успіх функціонування накопичувальних пенсійних програм значною мірою визначатиметься рівнем довіри населення до пенсійних інституцій і підвищенням фінансової грамотності громадян [2].

Важливим чинником є також формування в суспільстві культури заощадження. Персоніфікований характер накопичень мотивуватиме людей до поглиблення знань про інвестиційні інструменти, види портфелів, особливості цінних паперів, у які можна розміщувати власні пенсійні кошти, а також до аналізу їх вартості та прибутковості. Це, своєю чергою, сприятиме розвитку фінансової дисципліни громадян і підвищить ефективність функціонування накопичувального рівня пенсійної системи.

Запровадження системи обов'язкових накопичень, яка формуватиме другий рівень української пенсійної моделі, є одним із пріоритетних напрямів модернізації та стратегічного розвитку національної системи пенсійного страхування. Її діяльність і подальший розвиток мають бути спрямовані на підвищення добробуту громадян у старості та зростання їхніх пенсійних виплат. На рис. 2 подано прогнозовані результати, яких можна очікувати в разі ефективного впровадження накопичувальної пенсійної системи.

Наукові дослідження свідчать, що впровадження та розвиток системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка формує другий рівень національної пенсійної системи, відіграє ключову роль

у подальшому вдосконаленні фінансово-економічного механізму підтримки громадян після виходу на пенсію. Для ефективного запуску цієї системи необхідно чітко визначити послідовність дій, розробити детальний план реалізації, активно застосовувати цифрові технології та враховувати принципи фінансової відповідальності. Водночас успіх реформи значною мірою залежить від стабільності політичної й економічної ситуації в державі, створення дієвих регуляторних і інституційних механізмів, а також від забезпечення відкритості та прозорості роботи накопичувальної системи.

Висновки. Накопичувальний рівень пенсійної системи посідає важливе місце у формуванні ефективного фінансово-економічного механізму пенсійного забезпечення громадян, адже забезпечує диверсифікацію джерел пенсійних доходів та зменшує навантаження на солідарну систему. Його впровадження сприятиме підвищенню фінансової стабільності пенсійної моделі, розширенню інвестиційних можливостей і формуванню довгострокових внутрішніх ресурсів для розвитку економіки.

Для результативного функціонування накопичувального рівня необхідно створити належне інституційне та правове підґрунтя, що гарантуватиме прозорість управління активами та захист прав застрахованих осіб. Важливою умовою успіху є формування довіри населення до пенсійних інституцій, підвищення фінансової грамотності громадян і розвиток культури заощадження.

Рис. 2. Прогнозовані результати від ефективного впровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення

Джерело: власні розробки автора

Розвиток накопичувальної системи має розглядатися як стратегічний напрям модернізації пенсійного страхування в Україні, який здатен не лише підви-

щити рівень матеріального забезпечення громадян у старості, а й посилити інвестиційний потенціал національної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безугла В. О., Загірняк Д. М., Шаповал Л. П. *Соціальне страхування: навч. посіб.* Київ : Центр учбової літератури, 2011. 208 с.
2. Богомолов О. Є. Соціальна довіра як основа ефективної пенсійної реформи. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика.* 2020. № 1 (11). С. 58–65.
3. Зеленко В. *Реформування пенсійної системи України у світлі європейських стандартів: монографія.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 202 с.
4. Міжнародний валютний фонд. Інтерфакс-Україна. Накопичувальний рівень пенсійної системи можливий лише після війни – меморандум із МВФ. 9 липня 2023 р. URL: <https://interfax.com.ua>
5. Кондрат І. Проблеми та перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство.* 2025. № 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-37>
6. Купрін М. Ю. Удосконалення державного регулювання системи накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.* 2025. № 81. – С. 107–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-81-15>
7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України: веб-сайт URL: <http://www.pfu.gov.ua>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт URL: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058–IV URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Шалієвська Д. І. *Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія.* Львів: Растр-7, 2020. 196 с.
11. Ярошенко О. М., Федорова Л. І. Інвестиційна діяльність пенсійних фондів: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Наукові праці НДФІ.* 2021. № 2. С. 39–47.
12. *Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators.* Paris: OECD Publishing, 2023. 320 с. DOI: <https://doi.org/10.1787/888934143709>
13. OECD Economic Surveys / OECD Reports (net pension replacement rate). URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/net-pension-replacement-rates.html>

14. *The 2021 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2019–2070)*
URL: https://ec.europa.eu/info/publications/2021-ageing-report_en

REFERENCES

1. Bezugla, V. O., Zagirnyak, D. M., & Shapoval, L. P. (2011). *Sotsialne strakhuvannia: Pidruchnyk* [Social insurance: Textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature. (In Ukrainian)
2. Bohomolov, O. Ye. (2020). *Sotsialna dovira yak osnova efektyvnoi pensiinoi reformy* [Social trust as the basis of an effective pension reform]. *Social and Labor Relations: Theory and Practice*, 1 (11), 58–65. (in Ukrainian)
3. Zelenko, V. (2023). *Reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy u svitli yevropeiskyykh standartiv: Monohrafiia* [Reforming the pension system of Ukraine in the light of European standards: Monograph]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)
4. International Monetary Fund / Interfax-Ukraine. (2023, July 9). The funded level of the pension system is possible only after the war – memorandum with the IMF. Available at: <https://interfax.com.ua>
5. Kondrat, I. (2025). Problemy ta perspektyvy rozvytku nakopychualnoi pensiinoi systemy v Ukraini [Problems and prospects of developing the funded pension system in Ukraine]. *Economy and Society*, 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-37> (in Ukrainian)
6. Kuprin, M. Yu. (2025). Vdoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання nakopychualnoi pensiinoi systemy v Ukraini [Improving state regulation of the funded pension system in Ukraine]. *Visnyk of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences*, 81, 107–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-81-15> (in Ukrainian)
7. Pension Fund of Ukraine. (n.d.). Ofitsiynyi sait [Official website]. Available at: <http://www.pfu.gov.ua>
8. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). Ofitsiynyi sait [Official website]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, July 9). Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy No. 1058–IV [On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine No. 1058–IV]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Shaliievska, D. I. (2020). Pensiine zabezpechennia v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy: Monohrafiia [Pension provision in the system of economic security of the state: Monograph]. Lviv: Rastr-7. (In Ukrainian)
11. Yaroshenko, O. M., & Fedorova, L. I. (2021). Investytsiina diialnist pensiinykh fondiv: Aktualni vyklyky ta perspektyvy rozvytku [Investment activities of pension funds: Current challenges and development prospects]. *Scientific Papers of the NDFI*, 2, 39–47. (In Ukrainian)
12. Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators. (2023). Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/888934143709>
13. OECD. (n.d.). OECD Economic Surveys / OECD Reports (net pension replacement rate). Available at: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/net-pension-replacement-rates.html>
14. *The 2021 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2019–2070)*. (2021). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://ec.europa.eu/info/publications/2021-ageing-report_en

Стаття надійшла: 21.10.2025
Стаття прийнята: 13.11.2025
Стаття опублікована: 28.11.2025